

DIALECTVERLIES IN MEIJEL

Meijel vanuit de lucht. De Bongerd en het Starteveld zijn nog volop in ontwikkeling.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw en daarvoor was Meijel een dorp dat nogal geïsoleerd lag tussen de moerassen van de Peel. Dit was een ideale situatie voor het ontstaan van een heel eigen dialect dat invloeden vanuit het oosten en westen mondjesmaat toeliet. Dialect is per definitie gekoppeld aan een plaats en gedijt het beste als de contacten met buurdorpen en steden zo beperkt mogelijk zijn. In de tijd vóór de Tweede Wereldoorlog hoefde een Meijelse inwoner het dorp amper uit. 80 % van de bevolking was agrarisch en daarnaast had men een middenstand die zelfvoorzienend was. Op deze manier bleef het dialect homogeen en veranderde niet opvallend. De grote mechanisatie in de landbouw moest nog komen. De terminologie van de boer met betrekking tot het paard, koe, kleinvee, ploegen en teelt van gewassen bleef lange tijd verschoond van de invloed van de “moderne tijd” met andere methodes en manieren van werken. Vijftig jaar geleden bestonden er in het Meijels dialect nog geen termen ontleend aan de computer.

Veranderingen...

Maar hoe stabiel en homogeen het Meijels dialect vroeger ook leek, ook toen was er sprake van verandering. Alleen verandert het dialect nu sneller door de veel grotere mobiliteit en het openbreken van lokale, regionale, landelijke en internationale grenzen. Een Meijelnaar anno 2010 overschrijdt makkelijker continentale grenzen dan de Meijelnaar van 1710 lokale. Het dialect heeft vooral een functie in het plaatselijk contact: in de winkel, op straat, in de Supermarkt. Een Meijelnaar die buiten het eigen dorp spreekt van “Ik gao nò husj” of “Gij béént nie goe wisj” zal al vlug onverstaanbaar zijn voor de Limburgse en Noord-Brabantse dialectsprekers. Het lijkt erop dat het Meijels op een aantal gebieden te exclusief is om zich in de streek te handhaven. Het Limburgse *hoe:s* voor “huis” zal zich veel langer kunnen handhaven dan het Meijelse *husj*, omdat het in talloze plaatsen het gebruikelijke woord voor “huis” is. Wanneer er een Algemeen Limburgs zou bestaan, zou *hoe:s* er zeker deel van uit maken en niet het Meijelse *husj*. De zogenoemde “Meijelse mouillering” in woorden als *butje*, *rutje*, *lusjtere*,

brunj, *witj*, *prisj*, *pinj*, is zo typisch Meijels dat men moet vrezen dat die zich niet kan handhaven in de onherroepelijke regionalisering van de dialecten in Midden- en Noord-Limburg.

Eenzelfde teruggang moet men vrezen bij het gebruik van de umlaut. Onder umlaut verstaat men kort gezegd het klankverschijnsel dat een klinker van klank verandert onder invloed van een klank, vooral de *i* of *j*, in een volgende lettergreep. Die volgende lettergreep is in veel gevallen al eeuwen geleden verdwenen en heeft toentertijd gezorgd voor een verandering van klinker die we heden ten dage nog in de dialecten kunnen bespeuren maar in het Nederlands niet meer te zien is. Het gebruik van de umlaut is in de Limburgse dialecten al een oud verschijnsel vooral onder invloed van het aangrenzende Rijnland. In het Meijels dialect is er vooral sprake van umlaut in het verkleinwoord en het meervoud: het Nederlandse *balletje* is in het Meijels *bèlleke*. Zo zijn er o.a. de volgende tegenstellingen tussen het Nederlands en het Meijels bij het verkleinwoord: *potje* - *putje*, *mannetje* - *mènneke*, *hofje* - *heufke*, *stoeltje* - *stuulke*, *broertje* - *bruurke*, *stokje* - *stökske*, *schaapje* - *sjöpke*. In het meervoud zijn er ook talloze Meijelse woorden waarvan de klank verschilt van de vergelijkbare woorden in het Nederlands: *schapen* - *sjèup*, *stoelen* - *stuu:l*, *potten* - *put*, *ballen* - *bèl*, *paarden* - *péért*. Ook in werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden vindt men de umlaut terug: *geloven* - *geluuëve*, *zoeken* - *zuu:ke*, *warm* - *wèèrem*, *groen* - *gruu:n*, *veel* - *veul*. En ook in de vervoeging van het werkwoord komt de umlaut voor bijvoorbeeld *hij loopt* - *hèj löpt*, *hij slaapt* - *hèj slöpt*. Onder invloed van de standaardtaal Nederlands wordt momenteel flink geknabbeld aan het gebruik van de umlaut.

Onderzoek in 2008

In het najaar van 2008 is er een dialectenquête gehouden onder groep 7 en 8 van de basisschool Den Doelhof in Meijel. Eén van de onderzochte factoren was: “Hoe staat het met het gebruik van de umlaut bij deze jeugdige Meijelsen?”. Daarvoor moesten ze onder andere de Meijelse uitspraak geven van de woorden *stokje*, *balletje* en *broer*. Bij *stokje* gaven 74 van de 141 informanten de vorm met umlaut waarvan 68 *stukske* opgaven en dus niet

de goede vorm *stökske*. Negen informanten gaven de mengvorm *stokske* op: geen umlaut meer maar nog wel het Meijelse *-ke* en niet het Nederlandse *-tje*. Bij *balletje* was het gebruik van de umlaut ongunstiger: 54 van de 141 gaven een vorm met *è* en 87 gaven een vorm met *a*. 23 Invullers noemden de tussenvorm *balleke*. Bij *broer* werd het minst de vorm met umlaut *bruur* genoemd. Van de 141 invullers gaven er 48 de *bruur*-vorm. Dat is ongeveer éénderde. 93 invullers gaven *broer*, *broeër*, *broor* op. Het is duidelijk dat het gebruik van de umlaut bij jeugdige Meijelsen minder wordt en dat het Nederlands deze vormen sterk gaat beïnvloeden. Aantoonbaar dialectverlies.

grootschaligheid en een grotere mobiliteit brengen nieuwe dialectwoorden voort. Wanneer die nu Meijels blijven klinken, hoeft die verandering niet per definitie dialectverlies te betekenen, maar de verandering gaat bijna altijd richting de standaardtaal en dan mag men toch van dialectverlies spreken. Een blik in het *Méels Woordeboek* (uit 1991) levert de volgende voorbeelden op. Het oude woord *teule* voor “ploegen” is vervangen door *ploegge*, *eek* “azijn” is vervangen door *azinj*, *ròmme* “melk” door *mèllek*, *mòrre* “wortelen” wordt steeds meer *wòrtele*, *kaar* “korf” is vervangen door *körref*, *sjoester* “schoenmaker” is *sjoenméeke* geworden, *tèsnuzzik* “zakdoek” is nu *zakdoek*,

Peuterspeelzaal Ut Debberke 1996.

Eenzelfde achteruitgang van het dialect ziet men ook in de woordenschat. Woorden die een generatie eerder nog volop gebruikt werden, zijn in 2010 uitgestorven. Veranderende leefwijzen, ander gereedschap en andere gebruiksvoorwerpen,

stuurrejan “schommel” is vervangen door *sjómmel*, *riekske* “etensvork” is vervangen door *vèurek* of *vèurekske*, *tèlder* “etensbord” is vervangen door *bòrt*, *snoors* “snor” is vervangen door *snòr*, *kievvele* “hoepelen” is vervangen door *hoeppele*, *højje*

“heden” is vervangen door *vandaag*. De tendens is heel duidelijk: oude woorden worden vervangen door synoniemen in het Nederlands of schuiven op richting Nederlandse equivalenten. In het gunstigste geval blijft een Meijelse klank hangen zoals in *azinj* en *sjommel*.

Werd er in de jaren vijftig op de speelplaats van de jongens- en meisjesschool praktisch alleen maar Meijels gesproken, hoe anders is het nu op de speelplaats van basisschool Den Doelhof. Daar hoort men praktisch alleen maar Neerlands.

Het onderwijs in de standaardtaal is natuurlijk een van de hoofdverantwoordelijken, maar jongeren – vooral die uit de middengroepen – blijken ook gevoeliger dan ouderen voor nieuwe modes en het prestige dat het gebruik van de standaardtaal met zich meebrengt. Naarmate oudere generaties verdwijnen, krijgen de sprekers van de standaardtaal meer invloed en bepalen zij op hun beurt het taalgedrag van nieuwe trendgevoelige groepen jongeren. Wanneer bepaalde dialectklanken door de jeugd als raar, boers of lomp worden ervaren, zijn zo’n klanken bijna gedoemd te verdwijnen. Mogelijk gaat dat in *butje*, *husj*, *pinj*, *verslitje* gebeuren.

In de volgende paragraaf wordt wat dieper ingegaan op de dialectenquête op de basisschool Den Doelhof in het najaar van 2008. En bovendien!! Mochten inwoners van Meijel in het jaar 2050 geen dialect meer spreken, dan kunnen ze in dit boek nog lezen hoe het Meijels was in het jaar 2010.

’t Mééls gé achterutj

Méél as zèlfstandige geménjtje gé óp 1 jannuuwarrie 2010 utj de gesjieddenisbuuk wég. ’t Wérd ieën groeëte geménjtje mi Hèlde, Kèssel èn Maasbree. Ze zégge dèh Méél gewoon Méél blieft. Mèr dèh is nie héllemòl waar. ’t Hé dan bevurbild gènne eige burgeméster, gén eige geménjtjerò èn amtenaare mèr. Mesjiens is dèh nie éns zò èrg. Want dik waar ’t wal gereuzjie in de rò èn kooste ze ’t meekérres gaar nie éns wéere. Mèr hoe ge ’t ók drèèjt òf kieërt, d’r gé tòch ’n stuk iedèntieteit verlórre.

’t Mééls diealèkt makte èn makt ’n belangriek illemènt utj van die iedèntieteit. ’t Dèùrep hé lange tidj geiesóleerd geléége. De Picèl waar ’n taalbuffer

van de uurste òrde tussen Limburg èn Noord-Brabant. Taalkundig waar Méél mieër gereecht óp Braobant. Dörum pròtte èn praote ze hier nòg van *dörske*, *gèllie*, *òllie*, *himmel*, *lippel*, *wa*, *de dò*, um mèr ’n paar weurd te nuume. Mèr lós van de gebeurtenis dèh Méél gé fuuzeere èn wa eige iedèntieteit moet inleevere, méénj ik dèh de Méélse taal achterutj gé. Ik krieg gereegeld de vraog gestéeld: “Wie pròt ter nòg goe Mééls tiggewórrig?”. Ieën van dees daag nòg zee iemmes teege mij: “Wie pròt ter nòg as Sanders Béér”? Die haa ’t aaltidj övver *ròmme* in plats van *mèllek*. Persoonlek ving ik dèh gén goej arguument um iemmes die nòg van *ròmme* pròt te zie as iemmes die nòg ’t èchte Mééls pròt.

Een typische vereniging van het agrarische Meijel van vroeger, de jonge boeren- en tuindersvereniging, hier bij het 10-jarig bestaan in 1939.

In 1975 kwaam ik viea umzwèèrvinge dör ’t land èn butjeland terug in min gebórtedèùrep Méél. Ik woor toen wal ’s èngesprooke dör awwere Méélse die dan zin teege mij: “Eigelek praote ge nie ècht Mééls!”. “Ge pròt nie mèr van *taafiere*, *teule* èn *höjje*”. *Taafiere* betieëkende “s nòmiddigs”, *teule* “ploegen” en *höjje* “vandaag, heden”. Die weurd lééfde toentertidj allieën nòg bij ’n paar awwere Méélse. ’n Jóngere ginnersaasie waar ze al kwitj. Ze waare utjgestèùreve. Di versjinsjel dèh ter weurd pèr ginnersaasie utjstèèreve héb in ’n artiekel al ’n

tidje gelééje genuumd “t taaftereëffekt”. Wa vur meen ginneraasie nòg hél gebrukkeleke weurd waare as *EEK* vur ‘azijn’, *riekske* vur ‘vork’, *rò moes* vur ‘rodekool’, wéere dör ’n vòlgende ginneraasie van vértigers al nie mèr gebruukt. Ën de jóngste ginneraasie wit al nie mèr wa éne *kieveloeët* en éne *keisjeut* zin. Ik héb ónder de kóp “Dialectverlies

tesnuzzik 5. teule 6. hötvlés 7. nusterke 8. sjollek 9. miemerkes en 10. krutj. Umdèh ik daacht dèh van di lisje *tesnuzzik*, *teule*, *hötvlés*, *nusterke*, *sjollek* en *miemerkes* tòch wal ècht veraawerd waare vur dees jónge ginneraasie, haa ik nou anno 2008-2009 ’n ander lisje gemakt van tien Méelese weurd en wal: *dörske*, *kieveloeët*, *keisjeut*, *slutje*, *mért*, *tidj*,

Uit de Brede School (Amaliaboom planten in 2004).

in Meijel” óp ’t énjtj van ’t vurreg jaor ’n enkééte gehaawe ónder groep 7 en 8 van de baasisjool ‘De Doelhof’. De wichter mooste van tien Méelese weurd de betieëkenis gééve in ’t Nidderlands en van tien Nidderlandse weurd de Méelese ripresentant. Uurst haa ik die Méelese weurd wille neeme die in 1991 nòg de tòp-tien vèurmde utj ’n ónderzuuk wa ik toen gedao héb. De tòp-tien van Méelese weurd in 1991 waare 1. *dörske* 2. *kieveloeët* 3. *keisjeut* 4.

de dò, *tès*, *uurste* en *krutj*. Ik wil nie alles enhaale, mèr ’n paar ópvallende feite wil ik tòch mimóreere. D’r waare 141 införmante. Bijnao òllemòl weeste ze wa ’n *dörske* waar. Nie allieën in 1991 waar di woord pópuulээр, mèr dèh is ’t annó 2009 ók nòg. Ók weeste ze bijnao òllemòl wa *uurste* en *tidj* betieëkende. Mij viel ók nie teege wie weest wa *tès*, *krutj* en *mért* betieëkende. Dèh waar aaltidj nòg drééj-kwart van de införmante. Mieër moete

han ze mi *slutje* èn *de dò*. Mèr verrassend waar 't resultaat bij *kieveloeët* èn *keisjeut*. Niemmes weest dèh ènne *kieveloeët* 'n 'hoepel' waar. Twieë waare d'r die de betieëkenis 'kievelen' gaave. 138 van de 141 Informante, dèh is bijnao hónderd presènt, weeste de juuste betieëkenis nie. Wal gaave der 86 èn dèh 't woord te maake haa mitte Carnaval. Die han dus wal de klòk huure lèuje! Óngevieër 'tzèlfde waar 't bij *keisjeut*. 135 van de 141 sjóliere gaave 'n fout antwoord. Van de zis goeie antwoorde gaave er dréj de juuste betieëkenis 'knikker' èn dréj gaave as betieëkenis 'knikkeren'. Di leeste héb ik ók mèr goe getééld. Van de 135 foute antwoorde gaave er 35 èn dèh *keisjeut* wa te maak haa mi Carnaval òf Vastelaovend. Hierutj bliest dèh *kieveloeët* èn *keisjeut* héllemòl wég zin bij de jóngere ónder de twèlef jaor. 't Is zeeker al 'n jaor òf vijftien gelééje dèh ik èn 'n Méélse jóng mi 'n Méélse mooder èn ènne Méélse vaader - èn zèlfs de oopas èn oomas van hèm waare èchte Méélse - vroeg wa tjie èn 't doe waar. "Èn 't knikkere" zi tjie zónder blikke òf blooze. 't Prósès is goe óp te mèrke: aaw Méélse weurd maake plats vur de Nidderlandse weurd. Sóms gé 't mi 'n tussespreungske. *Eek* vur 'azijn' lééft nòg allieën bij de awste ginneraasie. Bij 'n jóngere ginneraasie die nòg Mééls pròt wérd *azinj* gebruukt. Het Nidderlandse woord *azijn* wérd wa verméélst wies *azinj*.

In vurnuumde ènkéete haa ik de sjoolwichter ók tien weurdjes laote vertaale van 't Nidderlands nò 't Mééls. Van *stokje*, *balletje*, *broer*, *paard*, *huis*, *ijs*, *kaas*, *lepel*, *gemaakt*, *school*, mooste ze 't Méélse woord gééve. As ze *stökske*, *bèlleke*, *bruur*, *pérd* as antwoord gaave, koos ik zie dèh ze de zògenuumde umlaut èn 't verkleénjweurdje *-ke* nòg gebruuhte. 'n Reedelek èntal haa *stökske* èn *pérd* goe mèr *bèlleke* èn *bruur* skoorde hél wa minder. De

vèureme *stökske* èn *bèlleke* gaave èn dèh me nie mèr de umlaut gebruukt mèr nòg wal *-ke*. Dees ópgaave weezje d'r ók óp dèh 't Mééls bij 'n jóngere ginneraasie èn 't vernidderlandse is. Ópvallend goe skoorde de Méélse vertaling *husj* vur *huis*. Mieër as dréjkwart weest dèh goe te sjrieve. Mesjiens is di wal 'n tieëken dervur dèh Méélse mense nòg laang zalle blieve praote van *husj*, *tusj*, *butje* èn *slutje*. Mèr ik zég "mesjiens". In 't Mééls wérd de *sch-* èn 't begin van 'n woord *sj-*: dus *school* wérd *sjool*. Di versjinsjel skoorde nie zò goe. Mesjiens ók 'n tieëken dèh ter in Méél èn de "Panninger zijlijn" - zò nuumt men di in weetensjappeleke kringe - geknabbeld wérd.

Zòn ènkéete is netuurlek rillatief. As we 'n ginneraasie van fieftigers òf seestigers zouwe óndervraoge, zou 't Mééls zeeker pòsietiever nò vurre kómme. Mèr de tendèns is goe te zie: 't Mééls sjuuft óp in de richting van 't Nidderlands. As leeste vraog haa ik gestééld: "Spreek je thuis het Meijels dialect?" De antwoorde hieróp hébbe mij wal èn 't dinke gezit. Óngevieër 12 % van groep zeuve èn acht zee tusj Mééls te praote. Dèh zin der mèr 'n paar. Di is wal veróntreustend vur de toekómst van 't Mééls. Toen ik jóngk waar, zòn goej seestich jaor gelééje, pròtte zò wa 98 % tusj Mééls. Die sietuuaasie is ingrieppend veranderd. 't Mééls waar èn is 'n hél apart dieaalèkt, stèerek afwiekkend van de èngrènzende dieaalèkte. Mèr sóms dink ik dèh juist die èksklusievieteit de achterutjgank van 't Mééls kan versnèlle in de kómmende jòrre. De fuuzie hé de gesloote wérreld van 't vruuggere Méél héllemòl oopegebrooke. Die gesloote wérreld waar de saus vur 'n eige diealèkt. Enpaasing zit nou in de laocht. Mesjiens bèn ik wal te sómber. Ik hoop 't, mèr ik bèn baang van nie!

Herman Cromptvoets

Bronnen

- Jan W. de Vries e.a., *Het verhaal van een taal, negen eeuwen Neerlands*. Amsterdam 1994.
- Herman Cromptvoets, *Mééls Woordeboek*:k, Medelo nr. 6, 1991.
- Herman van de méster, "t Mééls gé achterutj", in: *De Kieveloeët*, 2009.